

Nepublikované

## Ked' dejiny stáli - 1979

*Ladislav Kováč*

(1.1.1979)

Husákov novoročný prejav v televízii. Minulý rok po česky, tentokrát po slovensky. Vždy nastriedačku. Obvyklé frázy. Ak mi tento muž pred dvomi rokmi pripadal ako troska, dnes by som skôr povedal, že sa už nemení: je zakonzervovaný. Na niekoľko rokov, možno na desaťročie. A tak isto je asi zakonzervovaný celý politický systém. Steady state /stacionárny stav/ sa dosiahol. Ľudia si zvykli. Ani mladí ľudia už netrpia neurózami, ani nenávisťou k režimu. Sú to ľahostajní starčekovia a starenky.

Silvestrovský program v televízii mal svoj zabehaný štandard. Tie isté nápady, tá istá kompozícia programu, čo sa osvedčila v minulom roku. I tam je snaha držať sa starého, toho, čo sa osvedčilo. I tam sa zastavil čas. Napadlo mi, ako sme v závere päťdesiatych rokov hľadali v rozhlasovom silvestrovskom programe satirické šľahy a narážky. Ako sme boli unesení, ak narážky prekročili niekedy čosi viac, než bolo dovolené - „komunálnu satiru“. Teraz narážok ani satiry niet, a ani ich nehľadáme. Je to nový steady state, úplne iného charakteru.

Asi takto sa treba pozerat' do nadchádzajúceho roka.

+++

(10.1.1979)

V piatok po Novom roku naraz poobede oznámil rozhlas, že v „dôsledku veľkých mrazov“ sa od pondelka zavierajú školy, zastavuje sa prevádzka v niektorých továrňach, mení sa pracovná doba v nevýrobných odvetviach tak, aby sa nemuselo svietiť. V novinách sa možno dočítať, ako najväčšie bratislavské podniky už niekoľko dní nepracujú, ako sa zastavili taviace pece v Žiari nad Hronom atď. Televízia vysiela iba od pol desiatej, aj to len na prvom programe.

Ale pokiaľ vysiela, uist'uje nás, že je všetko v poriadku. Ukazuje nám, ako mrznú ľudia vo Francúzsku či Švédsku a ako si zatiaľ u nás všetci, zásluhou strany a vlády, hovieme v teple.

A ľud sa pochechtáva. Nieto človeka, ktorému by sa ul'útilo prehnitého režimu, každý si mädlí ruky, teší sa, že to došlo až sem. Rozšírili sa reči, že stávkajú baníci, po tom, čo sa dozvedeli, že dôjde k zvýšeniu cien.

A pre mňa najkrajšie na celej veci: Hlavný psychiater SSR Pogády sa chystal odcestovať do Jeseníkov na konferenciu o psychofarmakách. Necestoval. Dostal pokyn, že má byť v pohotovosti, pretože Husák je už týždeň v psychickej depresii. Vraj sa už aj Pogádyho radili, čím ho liečiť. A vraj berie Ludeomil. I domov dostal Pogády príkaz, aby dvíhali každý telefón, a keby sa telefón pokazil, aby ihneď žiadali o opravu.

Zato v peziinskej nemocnici mu dnes oznámili neprijemnú správu. Stavbu novej nemocnice robili väzni. Stavenisko bolo obohnané ostatým drôtom, v každom rohu strážna veža podobná tej, aké sa zobrazujú na obrázkoch z nacistických koncentrákov. Ale väzni sa činili a stavba rástla. A tak sa dnes dozvedel, že mu väzňov zo stavby s'ahujú: pôjdu dokončovať stavbu štátneho sanatória. -

Je možné, že ešte naposledy sa podarí situáciu zachrániť, zásluhou masívnej ruskej pomoci. No je isté, že rozuzlenie sa približuje.

+++

(29.1.1979)

Tretie číslo Výberu na str. 14 uverejnilo materiál o študentoch-vysokoškolákoch, ktorí v Bratislave vykrádali byty. Od známych, často od priateľov, sa im podarilo získať nakrátko kľúč od bytu, urobili si z neho kópiu a v dobe, keď predpokladali, že rodina nie je doma, byt pohodlne vykradli. Výber uverejňuje rozhovor prokurátora s delikventami.

Jediný z nich už graduovaný, absolvent právnickej fakulty: „Kniha Arthura Haileyho Hotel nás čiastočne priviedla k takémuto dobrodružstvu, ukázala možnosti, ako sa dostať k peniazom. Navyše sme chceli byť samostatní, rozhodovať s vlastným kapitálom. A vyplňali sme čas, keď sme nevedeli čo s ním.“

Študent 4. ročníka prírodovedeckej fakulty: „V podstate som pochyboval o morálke. Chcel som vedieť, prečo nemám kraťovať. Azda preto, že je to napísané v „desatore“? Nevidel som dôvod, prečo to nerobiť, hoci mojím rodičom bolo niečo také vždy vzdialené a sám som dovtedy neukradol ani korunu...“ (Na otázku prokurátora: „Neprišlo vám na um, že pripravujete ľudí o výsledky dlhoročnej práce, sporenia, možno aj strádania?“) „Každá práca je podľa niečoho hodnotená, naša podľa miery rizika a strachu, tak by sa dalo povedať...“ (Prokurátor: „Oceňuje sa len práca spoločensky prospešná.“) „Áno, ale nakoniec - koľko ráz ma okradli vo vinárni. Tých nik nepotrestá, to je najhoršie.“ (Prokurátor: „Podľa vás je naša spoločnosť pokrytecká?“) „Nie; uvedomujem si, že keď prídem z väzenia, zaslúžene ma budú odsudzovať. No je nemálo ľudí, ktorí v podstate robia to isté, len znášajú oveľa menšie riziko, a nepomerne viac zarábajú, na tých nik nebude poškľovať.“

K tomu netreba nič dodávať. Hádám len to, že študent prírodovedeckej fakulty dobre študoval, takže poberal 350 korún prospechového štipendia. Jeho argumentom nechýba logika. K citovému hodnoteniu ich spoločnosť nevedie.

Iný mladý človek: Elenka K(...), čerstvá absolventka prírodovedeckej fakulty, pracuje v Ivanke na študijnom pobyte. Milá, usilovná. Sedíme spolu v autobuse a aby reč nestála, pýtam sa jej, ako žije, ako je u nich doma a pod. Rozpráva mi, že brat je cieľavedomý muž, snažiaci sa čo najviac zarábať, preto sa dal k námorníkom. Prijal mamine názory. Tá bola vždy presvedčená, že v živote sa treba starať o dobro vlastné a dobro svojej rodiny, na iné nedbať, snažiť sa čo najviac zarábať. Zato otec, hovorí Elenka, je vášnivý komunista. Vyrástol vo veľmi chudobnej rodine, z vlastnej pilnosti sa stal univerzitným profesorom, je odborníkom na románske jazyky. Idealista.

Komentujem: Tak kým brat prevzal matkine názory, vy ste iste zas prevzali otcove. Dievča sa dostane do rozpakov, trochu sa aj v reči zamotá, až nakoniec z nej výjde, že otec je síce komunista, ale vylúčený zo strany i zo zamestnania. Robí skladníka.

Zato matka je dnes členkou komunistického strany. -

A ďalší mladí ľudia, moji spolupracovníci Matthias a Angelika O(...) /*On Nemecký z NDR, ona, jeho manželka, Bratislaváčka.*/ Nábožní (potajomky), konformní s každým prostredím do ktorého sa dostanú (snažia sa vypátrať, čo sa v tomto spoločenskom prostredí svedčí a čo nie a podľa toho sa správajú; ku každému podlízavo ochotní). A dobre „zazobaní“: rodičia im zaopatrili družstevný byt, pekne ho zariadili, kúpili im auto. Niet v nich milimeter spontaneity a prirodzenosti. Matthias mi vykladá, ako si oni cenia tento režim, lebo sa im dobre žije a chcú mu pomáhať. Angelika tzv. „spoločenskou činnosťou“ zakrýva aj svoju nechť a neschopnosť pracovať v laboratóriu. Brigáda socialistickej práce síce ešte dobre ani nevznikla, no už sa prihlásila za jej kronikárku. A už trvá aj na tom, že k vykonávaniu tejto funkcie potrebuje pomocníka.

Obidvaja by boli kedysi rovnako poctivo a úprimne slúžili hitlerovskému režimu. Matthiasov otec, pediater, bol bezpochyby oddaný nacistovi. Východonemecký režim mohol svoju „výchovu“ k poslušnosti a oddanosti postaviť na skúsenej a odvedenej báze hitlerovského dvadsaťročia.

+++

(3.2.1979)

Po Heroutovi, mužovi čo nahradil Šorma, stal sa pred rokom riaditeľom Ústavu organickej chémie a biochémie ESAV - dnes už len fragmentu pôvodného mamutieho ústavu - Karel Š(...). Najslabší z bývalých Šormových spolupracovníkov. Pritom osobne nie vraj zlý človek. Len nikdy vo vede nič neurobil a ani neurobí. Hovorí sa o ňom, že je „človekom na svojom mieste“: ochotný k plneniu príkazov zhora, servilný pred politickou mocou, nič pre ústav nežiadajúci, verný služovník statu quo.

T(...) mi líči rozhovor s ním. Š(...) je presvedčený, že vstup Rusov bol nevyhnutný, lebo sme to u nás „prehánali“ bez rešpektovania realít sveta. Aj to všetko, čo u nás je, je správne, pretože nevyhnutné a rešpektujúce realitu.

Š(...) je vraj synom nejakého významného byrokrata z prvej republiky. Vraj práve z takýchto rodín vyrástlo veľa tých dnešných strážcov statu quo a rešpektujúcich „realitu domácich pomerov a sveta“ - ľudí, ktorí v podstate nikdy nemali nijaké ideály, a tým ani nijaké zásady a tým nijaké komplikácie s etablovanou mocou: vždy sa jej oddane prispôbovali.

Starnúci vedeckí pracovníci Šormovho ústavu, všetci po päťdesiatke, sú s novým šéfom vrcholne spokojní: Nepletie sa im do roboty, dáva im pokoj, vytvára teda predpoklady, aby si svoje miestečko až do penzie spokojne udržali. Možno dnes v tomto režime chcieť viac? -

Z neznámych dôvodov oznámila z jedného dňa na druhú strana a vláda, že po dohode s ústrednou radou odborov natrvalo mení pracovnú dobu: namiesto od siedmej a či včasnšie bude sa u nás pracovať od ôsmej, pol deviatej, deviatej. Dokonca i gymnazisti majú chodiť do školy na deviatu hodinu.

Je to neuveriteľne ostrý zásah do unikátneho československého životného štýlu. Štýlu, v ktorom občan si osem hodín odpočinul na pracovisku, o tretej hodine mu „padla“ a ponáhlal sa domov, aby začal pracovať: vo zveľadovaní bytu - zháňaním nedostatkového nábytku a bytových doplnkov po obchodoch a cez známych - na stavbe vily alebo chaty alebo pri doučovaní školopovinných ratolestí. Dnes sa má vracat' domov o piatej - kedy obchody začínajú zavierať, lebo pracovná doba v obchodoch sa nezmenila - a tak všetka jeho skutočná práca, ktorá sa diala po pracovnej dobe v zamestnaní, je fuč. Matky s deťmi majú síce právo požiadať, aby mohli o pol hodiny včasnšie odchádzať zo zamestnania čo všetky naplno využili - ale to veľa na veci nemení.

Ľudia hundrú, nadávajú, chodia si do roboty a z roboty ako chcú.

Najpodivnejšie na tom je, že vlastne nevieme, prečo k takejto úprave pracovnej doby došlo.

Najlogickejšie by bolo predpokladať, že si toto opatrenie vymysleli tí, čo počítajú, že čím bude u nás horšie, tým bude lepšie. Lenže u nás logika neplatí.

+++

(10.2.1979)

Podivuhodná pasivita intelektuálov má u nás dve príčiny. Prvá je absencia motivácií: každý vie, že nie podľa kvality jeho roboty, ale podľa celkom iných kritérií je hodnotený. Preto mu na práci nezáleží a pokiaľ volí konformnosť s týmito inými kritériami, nemá mať z čoho priveľa potešenia: dostáva sa medzi odroňov.

Druhá príčina súvisí s prvou. Post univerzitného profesora stal sa celkom neatraktívnym po tom, čo sa profesormi stali Mrciakovia a Sutorisovia. Laureátstvo štátnej ceny sa sprofanovalo udeľovaním cien kdekomu. Táto skutočnosť eliminuje závisť, ktorá vie u mnohých ľudí byť silným motorom aktivity. Eliminuje však aj pocit permanentnej nespokojnosti.

Čo teda dominuje, je všeobjímajúca a všadeprítomná apatia. -

Ťažko sa vyhnúť častým pocitom, že český národ je v agónii. Hovorí sa, že v podchode pod Václavským námestím umiestnil ktosi na stenu nápis: „Kdysi nám vládli kráľové, teď nám vládnu bačové.“ Pod to ktosi pripísal: „Keď ste barani!“

Lenže za svojho nedávneho pobytu v Čechách počul som autentický český vtíp. Zvolená bola komisia medzinárodných odborníkov na posúdenie, ako dosiahnuť ďalšieho rozvoja Niagarských vodopádov. Američan navrhoval vybudovanie ďalších hotelov, Francúz reštaurácií a zábavných podnikov, Rus postavenie novej hydroelektrárne. Čech: „Pánové, vyserte se na to!“

Počul som vtedy tiež správu o tom, že na ministerstve školstva je v jednaní návrh, aby výučba biológie sa celkom sústredila v Bratislave. Staré budovy prírodovedeckej fakulty v Prahe už nevyhovujú, zatiaľ čo v Bratislave sa postavila veľká fakulta a priestory niet dobre čím zaplniť.

Agonizujúcim znakom je i ten fakt, že Vinohradské divadlo v Prahe hrá Kováčikovu smiešnu a trapnú hru Krčma pod zeleným stromom. A ak mi v akadémii vied hovorili o tom, že by príchod Slováka Hájka za predsedu ČSAV bol pre nich uľahčením a ziskom, nepreháňali. Pseudovedec Hájkovho typu je dnes pre Čechov lepší než Kožešník, možno dobrý odborník na kybernetiku, ale naprosto skorumpovaný a bezzásadový slaboch.

+++

(24.2.1979)

Vidiac celosvetový chaos, bezmocnosť demokratických režimov voči hrozbe diktatúr zvnútra i zvonku, neschopnosť liberálnych demokracií riešiť ekonomické ťažkosti, čo sa objavili v sedemdesiatych rokoch, zdá sa mi niekedy, že by bolo treba obnoviť platónsky ideál diktatúry filozofov. A že by ho mali pestovať a konkretizovať intelektuáli združení do nejakej formy tajnej spoločnosti. Ak sa totiž nechytia oni onej vlny, zdá sa že nevyhnutnej, ktorá svet vedie ku totalitným štátom, chytia sa jej iní. Hlúpi a neškrupulózní.

Háčik je v jednom: Každá diktatúra dosiaľ zdegenerovala. Vždy nakoniec skončila tak, že sa moc dostala do rúk najhlúpejším a najneschopnejším. Ak je tomu tak, intelektuáli by mali usilovať o takú spoločenskú formáciu, ktorá by znemožňovala koncentráciu a monopolizáciu moci nie preto, že by si nedôverovali, že by moc vedeli využiť správnym spôsobom, ale predovšetkým preto, lebo sa musia obávať, že sa aj v ich osvietenej diktatúre veľmi rýchlo dostanú nahor a k absolútnej moci oplani.

Prečo je tomu tak? Prečo napríklad sovietsky režim zdegeneroval až na svoju dnešnú morbidnú úroveň? Prečo po kultúre dvadsiatych rokov, tej opravdovej špičky európskej kultúry tých čias, nastúpila kultúra stále úpadkovejšia až sme dospeli do dnešnej doby, keď vlastne sovietsky štát už nemá nijakej kultúry?

Po prvé preto, že každá moc je nemoc. Moc korumpuje. Na túto tému napísal som už veľa užitočných úvah. Aj najrozumnejší ľudia sa za niekoľko rokov po tom, čo do rúk dostali obrovskú moc, stanú hlupákmi, sledujúcimi už iba jedno: udržanie svojej moci. Pokúsil som sa ukázať, ako toto možno vysvetliť skinnerovskými mechanizmami.

Po druhé preto, že ideológia, v mene ktorej sa robila revolúcia, nutne degeneruje na apologetiku moci. Stáva sa nemožne oportunnou. No oportunného myslenia sú schopní iba ľudia myšlienkovovo povrchní. (...)

Takýto vývoj diktatúr vedie k rozpadu etických hodnôt a k totálnej amorálnosti. To opäť favorizuje hlupákov a málo inteligentných ľudí. Vzdelaný človek musí byť koľko-toľko mravný jednoducho z toho dôvodu, že ho jeho empatia núti vžívať sa do postavenia ľudí prenasledovaných a tým čas negatívnych spevení, ktorým sú oni vystavení, brať na seba. To mu bráni podieľať sa bezohľadne na páchaní všetkých nespravodlivostí a ukrutností, ktoré charakterizujú diktatúru po celú jej existenciu, no najodpornejšími sa stávajú v jej úpadkovej fáze.

Je predstaviteľné, aby sa diktatúra vyvíjala ináč? I vtedy, ak by to bola diktatúra „filozofov“? Nie je. Preto intelektuáli, dokonca aj keby sa mali združovať do tajných spoločností, v ktorých by konštruovali modely nových spoločenských formácií spolu s cestami, ako tieto formácie presadiť, by mali predovšetkým uvažovať o tom, ako znemožniť koncentráciu moci a tvorbu diktatúr. -

To, čo je zarmucujúce na našom režime, okrem jeho bezprostrednej každodennej stupídnosti a nespravodlivosti, je to, že je poprením všetkého, k čomu sa ľudstvo dopracovalo vo svojom vývoji, za cenu tápania a neľahkých obetí. Že popiera princíp rovnosti ľudí, ku ktorému sme sa prepracovávali dva tisícročia. Ktorého prijatie si vyžiadalo veľa úsilia intelektálov a presadenie do politickej praxe v anglických a francúzskych revolúciách stálo veľa krvi. Popiera záväznosť zákonov - princíp, ktorý poznali a uznávali už starí Gréci veľa storočí pred Kristom. Že absolútne zabudol na lekciu, ktorú nám dala história v tom, keď nám ukázala, aké nebezpečie sa skrýva v koncentrácii politickej moci.

Tento údesný anachronizmus politickej reality, koexistujúci s múdrymi knihami minulosti, ktoré napriek všetkému dovoľuje režim vydávať a čítať, spôsobuje dnes ten masový rozvoj cynizmu, ktorý okolo seba badáme: Ľudia, predovšetkým mladí, sú presvedčení, že všetky názory, hlásané v múdrych knihách, boli vždy iba zásterkami pravých úmyslov. Neberú ich ako veľké objavy ľudského ducha; pripadajú im samozrejmé, no samozrejmé iba ako rafinované lži, v podstate nie odlišné od lží, ktoré im predkladá socialistická škola a husákovská propaganda.

+++

(25.2.1979)

Referent SAV pre zvláštne úlohy mal v Ivanke prednášku o utajovaní. Dozvedeli sme sa, že nás dôkladne kontrolujú, vedia o tom, čo v cudzine, pokiaľ sme tam vyslaní, robíme, i o tom, čo vynášame za hranice. Napr. jedného pracovníka SAV zastavili na hranici, lebo vedeli, že prenáša so sebou, pri ceste na západ, jednu chemikáliu za 50 dolárov. Pri kontrole vagóna, v ktorom Zberné suroviny viezli do Rakúska papierový odpad, sa úplne pri dne našla Záverečná správa o riešení výskumnej úlohy z jedného ústavu akadémie. O čom to svedčí? Že to bola snaha prepašovať výsledky, získané v našom výskume, tak aby z nich mohli ťažiť kapitalisti! Jeden pracovník dostal pri pobyte na západe do daru knihu o Dubčekovi. Kontrarozviedka to zachytila, no nechali ho s knihou prejsť cez hranice. Až po niekoľkých mesiacoch si ho zavolali a vyvodili z toho dôsledky.

Pozor treba dávať aj na opravárov, čo prichádzajú zo západu. V jednom ústave bol takýto opravár ponechaný na chvíľu osamote pri prístroji a zistilo sa, že doň namontoval magnetofónovú pásku. Ukážka, akí rafinovaní vedia byť západní agenti: Na konferenciu historikov prišiel do Smoleníc zo západu jeden „historik“. Akadémia sa mu venovala, býval v Devíne, „dokonca sme mu zaistili aj ženský doprovod“. A tento človek po odchode od nás napísal o Československu hanlivý článok!

Treba dávať pozor pri styku s novinármi. Netreba im nič hovoriť, ale všetko dávať len na papieri a jednu kópiu u toho odovzdať na zvláštnom oddelení. Jeden „vedec“, o ktorom sme dobre vedeli, že je sionista, žiadal tranzit u nás pri ceste na sympóziu v inej krajine. Pochopiteľne sme mu ho nedali. Jeden inžinier, pracovník akadémie, dostal zo západu vedecký časopis. Zdalo sa, že mu ho poslali len z ochoty. No keby podľa toho, čo tam bolo napísané, robil vedu, zle by sme vyzerali: inžinier zistil, že sú tam písané bludné veci!

Preto je potrebné, aby styk s cudzincom vykonával každý pracovník SAV len so súhlasom riaditeľa ústavu. Pracovník, ktorý je v styku so štátnym tajomstvom, si k tomu podá písomnú žiadosť. Tá sa zakladá do jeho kádrového spisu. Ak k styku došlo bez súhlasu, treba to dodatočne zahlásiť. Platí to aj o styku mimo pôdy akadémie, aj keď išlo o súkromnú návštevu. Nevzťahuje sa to na súkromný styk s občanmi krajín RVHP a na nahodilý styk. Návštevu na ústave možno prijať len so súhlasom ministerstva zahraničia.

Pri ceste do zahraničia treba mať so sebou písomný súhlas s vývozom chemikálií, diapozitívov, rukopisov. Pred cestou do kapitalistickej cudziny treba navštíviť oddelenie zvláštnych úloh, kde vysielaný pracovník dostane poučenie. Cudzinec, čo vstúpi do ústavu, musí byť identifikovaný: treba si zapísať číslo jeho pasu a zaznamenať čas, čo strávil na ústave. Treba sa s ním stykať len v miestnosti k tomu určenej. Pri služobnom jednaní je treba, aby vždy boli prítomní naraz aspoň dvaja pracovníci akadémie. Pracovník, čo prišiel do styku s cudzincom, vypracováva o tom správu (vzor č. 11) o osobnom styku. Montér, čo prichádza do ústavu, musí mať súhlas Úradu Predsedníctva SAV.

Súkromnú korešpondenciu zo zahraničia treba si dať posielat' na ústav, nie na súkromnú adresu. Dotazníky, vyžadované zo západu, treba vyplňovať len so súhlasom zvláštného oddelenia ústavu. Výsledky výskumu možno dávať iným len vtedy, ak boli uzavreté oficiálne dohody o medzinárodnej spolupráci. -

Pýtaš sa: je to vôbec možné? Je. Je to produkt dvoch faktorov: rozvoja byrokracie parkinsonovského typu a paranoje, ktorou trpí tento režim.

+++

(8.3.1979)

Západ mal svoju malú kultúrnu senzáciu: V televízii bežal americký seriál Holocaust, ukazujúci na histórii jednej židovskej rodiny obľudnosť hitlerovskej mašinérie, ktorá si za cieľ postavila vyhubenie Židov. Televízne stanice dostávali tisícky listov, a vo väčšine z nich sa písalo o tom, ako ľudia celé večery pred obrazovkou preplakali.

Jedna z centrálnych postáv mi bohužiaľ pripomínala môjho spolupracovníka M(...). Právnik vysoko inteligentný, ušľachtilého jemného výzoru, oddaný svojej rodine a svojej chorľavej žene, po dlhšej nezamestnanosti počiatkom tridsiatych rokov prijme miesto u Heydricha a stane sa nielen najvernejším vykonávačom rozkazov „konečného riešenia“, ale právnym zdôvodňovateľom a morálnym kodifikátorom. Pritom je zbabelý, no nikdy si ani pred sebou samým neprizná, že všetko robí iba zo zbabelosti a obmedzeného egocentizmu.

Ako všade, aj u nás na pracovisku zriadili sme Brigádu socialistickej práce. Desaťminútovky začala A(...). U chorobne rečného tvora zmenila sa desaťminútovka na hodinovku stupídneho tárania, v ktorom sme sa dozvedeli nielen to, čo sa píše v úvodníkoch, ale dokonca aj prehľad počasia. I docentovi P(...), ktorý tiež je členom brigády a vedúcim stránickej organizácie na ústave (...), sa to zdalo priveľa: ironicky poznamenal, že by A(...) bolo treba navrhnuť do strany, lebo aj Novotného po tom, čo mal takýto dlhý prejav, navrhli za prezidenta. A(...) nielen nepochopila iróniu, ale za dva mesiace jej manžel M(...) nám predviedol rovnako stupídnu hodinovú desaťminútovku.

Sedíme, počúvame, nudíme sa, a jednako sa neozveme a nezaprotestujeme proti hlúposti. Dokonca ostatní mladí ľudia chtiac-nechtiac budú musieť týchto dvoch neonacistov nasledovať, keď na nich príde rad, aby tiež niečo povedali. Stačia teda dvaja šplhúni v celkom normálnom kolektíve, aby paralyzovali ostatných. Obyčajná potrebná ľudská komunikácia o problémoch, ktoré nás trápia, sa zmení na obľudný rituál tárania a službičkárenia. Solženicyn v Archipelagu popisuje, kde to až končí: V stalinských časoch začne zhromaždenie tleskať na konci prejavu a kričať „Nech žije súdruh Stalin!“. Kričí a tleska sa desiatky minút a nik sa neodváži prestať. Nakoniec ten prvý, ktorý prestal, je okamžite internovaný štátnou bezpečnosťou ako podozrivý a skončí v koncentračnom tábore. -

Komunisti boli schopní vytvoriť si ilegálne organizácie odporu v ďaleko ťažších podmienkach než aké existujú za Husákovej alebo Brežnevovej diktatúry. I za Hitlera, keď riskovali nie stratu zamestnania, ale hrdlo. Prečo sú neschopní združiť sa do organizácie tie desaťtisíce komunistov, čo u nás boli v čistkách v 70. a 71. roku vyhodení zo strany?

Mne sa zdá, že vysvetlenie je iba jedno, aj keď viem, že ľudia, čo nad tým premýšľali, hľadali zložitejšie výklady: Svedčí to o opotrebovaní idey. Tí z vylúčených komunistov, ktorí naďalej opakujú, že ostali komunistami - a nie je ich, zdá sa mi, príliš veľa - nie sú

komunistami z presvedčenia. Neorganizujú sa do truc-strany jednoducho preto, lebo prechovávajú nádej, že sa im naskytne nejaká príležitosť, aby sa vrátili do strany, čo dnes už existuje a pokúsili sa o znovuvydobytie kariéry. -

Motto Škvoreckého Mirakla, druhý diel:

G. Orwell: „Na moderných diktatúrach je strašné to, že pre ne neexistuje naprosto žiadny precedens. Ich koniec nemožno predvídať. V minulosti ľudia skôr alebo neskôršie zvrhli každú tyranii, opierajúc sa o „ľudskú prirodzenosť“, ktorá svojou podstatou túžila po slobode. Lenže my naprosto nemôžeme s istotou povedať, že „ľudská prirodzenosť“ je konštantná. Vypestovať ľudské plemeno, ktoré si nebude priať slobodu, je hádam práve tak dobre možné ako vypestovať plemeno bezrohých kráv. Inkvizícia stroskotala, lenže Inkvizícia nemala k dispozícii prostriedky moderného štátu. Rádio, cenzúra tlačeného slova, štandardizovaná výchova a tajná polícia všetko zmenili. Masová sugescia sa za posledných dvadsať rokov vyvinula vo vedu a my zatiaľ nevieme, ako bude úspešná.“

+++

(2.6.1979)

Kto uprie socialistickému režimu sovietskeho typu, že sa dokázal vynikajúco postarať o telesný vývoj detí, o bezstarostné detstvo strávené v bohato vybavených jasliach a školkách, školách v prírode, pionierskych táboroch? (...) Je radosť pozeráť sa na naše deti, nasýtené, zdravé, bezstarostné a veselé.

Deti však nie sú jediná kategória v socialistickej spoločnosti, o ktorú je takto vynikajúco postarané. Je ešte iná, o ktorej to tak isto možno povedať. (Nemám teraz na mysli privilegovanú triedu nositeľov moci, profesionálnych politikov, pracovníkov aparátu strany, početných zamestnancov štátnej bezpečnosti. Ako v každom totalitnom systéme, je celkom pochopiteľné, že sú privilegovaní; pri stotožnení ekonomického a politického monopolu sú vlastne vlastníkami štátu, je preto pochopiteľné, že im patrí všetko. Privilegovanosť tejto triedy ide tak ďaleko, že majú vlastné nemocnice, vlastné obchody, vlastné rekreačné strediská, a najnovšie aj vlastný zákonník práce: majú o dva týždne dovolenky viac ako ostatní občania.)

Kategória obyvateľstva, ktorá nemá v rukách politickú moc, a predsa sa má vynikajúco, je predstavovaná ľuďmi s priemernou alebo podpriemernou inteligenciou, pracovne málo výkonnými alebo priamo lenivými, ľuďmi bez sebatranscendentujúceho svetonázoru, konformných do roztrhania tela, konfekčných zvonku aj zvnútra. To sú ľudia, ktorých má na mysli Husák, keď hovorí o „československom pracujúcom ľude“. Majú dokonalú sociálnu istotu; držia si spoľahlivo svoje miestečko na pracovisku a ako starnú, pomaly ale isto postupujú v plate a prípadne i vo funkčnom zaradení. Strávia na pracovisku predpísaných osem hodín; nie síce prácou, ale čítaním novín, klebetením, popíjaním kávičky. Po skončení práce sa vracajú domov, a buď si stavajú rodinnú vilu, alebo aspoň chatu, alebo strávia čas rafinovaným nákupom nedostatkového tovaru. Večer od šiestej sedia pred televízorom až do pol jedenástej. Zúčastňujú sa všetkých politických školení na pracovisku, kde sú nie ani iniciatívni, ani veľa nediskutujú, ale vždy podľa prevládajúceho bontonu zachovávajú správnu mieru etablovaného priemeru.

A kto sa má v tejto spoločnosti zle? Ľudia, ktorí nie sú konformní. Ktorú vedľa alebo chcú vedieť viac, ako vie priemer. Ktorí samostatne myslia. Ktorí majú názory a zásady. Títo ľudia nemajú najmenšiu sociálnu istotu: kedykoľvek môžu byť prepustení zo zamestnania. Nemajú materiálny blahobyt: sotva sa dlho udržia na mieste s dobrým platom. Nemajú ani usporiadaný rodinný život: sú otrávení z pomerov a otrávenosť prenášajú do domácnosti; manželky či manželia im vytykajú idealizmus a neprispôsobivosť; nie sú schopní zastíť deťom protekciu, aby ich mohli dostať do dobrých škôl.

Je to jasné: Dobré sa majú tí, čo držiteľov moci neohrozujú. A to sú buď deti alebo bezduchý konformný priemer dospelých. (...) Veď my to pre nich, pre ich blaho, spokojnosť, istotu, budujeme socializmus až do roztrhania tela! A oni nám svoju vďačnosť dávajú potom

aj príslušne najavo: Deti na zjazdoch pionierov nás obdarúvajú pionierskymi šatkami a zarecitujú nám pekné básničky o tom, ako sú nám oddané. A „pracujúci ľud“ nám vyjadrí svoju vďačnosť prvomájovými manifestáciami, účasťami na školeniach, ale predovšetkým tým, že žije presne tak, ako chceme aby žil: v klude a pohodlí konzumuje si svoj jedine správny socialistický spôsob života. (...)

Môžeme teda zhrnúť: Skutočne dobre sa majú v socializme socialistického typu tí, čo nevyvolávajú závisť u nositeľov moci a ktorí nositeľov moci v najmenšom neohrozujú. Všetci ostatní musia počítať so sociálnou neistotou, duchovným útlakom a intelektuálnymi i citovými frustráciami.

+++

(18.6.1979)

Bol som pozvaný na sympóziu o membránach a bioenergetike do Detroitu, konaného z príležitosti 65. Rackerových narodenín. Všetko mi malo byť zaplatené pozývatel'ami, dokonca aj letenka. Akadémia mi cestu neschválila. Úradníci nevedia prečo. Poslali ma za členom-korešpondentom S(...) Jeho sekretárka mi určila dátum a keď som sa tam v určené dobu dostavil, S(...) neprišiel. Prijat' ma vraj môže až za niekoľko dní. (...)

S(...) ma nakoniec prijal. Vysvetlil mi, že môj materiál vzal na federálne ministerstvo zahraničia do Prahy, kde „vecou neboli moc nadšení“, vraj by to potrebovali aspoň pol roka dopredu. Takže v jeho verzii nie akadémia, ale ministerstvo mi cestu nepovolilo. Sekretárka nášho ústavu favorizuje iné vysvetlenie: proti mojej ceste sa postavila štátna bezpečnosť. To je, vzhľadom k všetkým iným okolnostiam, pravdepodobné aspoň tak, ako je iný výklad: že s mojou cestou do USA nesúhlasil rozhodujúci muž, akademik Z(...). Muž, čo sa donedávna označoval za „molekulárneho fyziológa“, sa stal z jedného dňa na druhý nestorom slovenskej biofyziky a uzurpuje si výskum biologických membrán. Ako by on mohol súhlasiť s tým, aby na konferenciu o membránach som išiel ja!

Pritom K(...) odchádza za štátne peniaze na biochemický kongres v Montreali. Pritom Z(...) dokázal vlani pohltiť temer všetky devízové prostriedky akadémie, lebo šiel na študijný pobyt do USA. Z(...) takto poradil T(...) /*bývalému straníkovi, vylúčenému v čistkách zo strany*/, keď sa mu tento sťažoval, že doteraz nemôže obhajovať doktorskú prácu: Je to tvoja chyba; záleží na tom, ako sa správaš a čo o tebe povie tvoja základná organizácia strany. Škodíš si, keď sa stýkaš s Lacom Kováčom.